

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het hoofdstuk is een opsomming van maar liefst negenhonderdvijftien van de negentienduizend bestudeerde seksscenario's. Die gaan van sadistische seks via groepsseks naar exhibitionisme. Zo zijn er maar liefst vier bladzijden met de ratings van de meest opwindende *celebrities* uit het onderzoek. Bij mij raakte de opwindende steeds verder zoek.

Het systematiseren van seksuele fantasieën in dertien statistische categorieën blijkt voor een psychoanalytisch denker als ikzelf een nog grotere nachtmerrie dan het categoriseren van psychiatrische aandoeningen in de DSM. En vooral: ik wist niet dat seks zo saai kon zijn.

In de twee laatste delen van het boek tracht Kahr de oorsprong van seksuele fantasieën te achterhalen. Hij doet dit een beetje als een detective. Eén van de streefdoelen van de auteur is trouwens ook om de lezer een inzage te geven in de manieren waarop een psychotherapeut de mogelijke geheime betekenissen van een seksuele fantasie conceptualiseert. Er staan dan ook een paar leuke verhalen in, die aantonen dat Kahr goed verbanden kan leggen tussen een seksuele fantasie en een traumatische voor-geschiedenis.

Verder spreekt hij over de helende functie van seksuele fantasieën waarin het slachtoffer dader kan worden en omgekeerd. We herkennen hier de identificatie met de agressor van Anna Freud. Zo vinden we nog een paar bekende mechanismen terug, zoals wraakgevoelens vorm geven, een negatieve ervaring omkeren in een positieve, het transformeren van pijn in plezier, trauma in orgasme... Maar het is voor mij allemaal een beetje te voorspelbaar en ook te gemakkelijk, waardoor ik me als therapeut ongemakkelijk begin te voelen. De therapeut als detective: ik geloof het niet echt.

Ondanks het feit dat door de reflecties van de auteur over het verband tussen seksuele fantasieën en traumaverwerking de overdaad aan fantasiescripts iets verteerbaarder wordt, blijft het geheel me zwaar op de maag liggen. Het indelen in categorieën en het

leggen van rationele verbanden brengen me niet dicht bij de fenomenologie van de fascinatie die er voor de psyche uitgaat van seks — en van de psyche voor de beleving van seks. Ik verwacht van een psychoanalytisch auteur dat hij dat wel kan. Zo blijf ik onbevredigd achter en ik zou durven zeggen dat ik me een beetje psychisch gesteriliseerd voel door dit boek.

Rapprochement tussen ‘analytische psychologie’ en ‘psychoanalyse’

Jan Wiener (2009). *The therapeutic relationship — Transference, counter-transference, and the making of meaning*. Carolyn and Ernest Fay series in analytical psychology # 14. College Station TX: Texas A&M University Press. ISBN 978 1 60344 147 6, 160 pp., \$ 23,95

GERTIE BÖGELS

The therapeutic relationship is gebaseerd op een serie voordrachten die de auteur Jan Wiener in verschillende landen hield, ook in Nederland. Opmerkelijk daarin is haar kritische toon ten aanzien van enkele klassieke opvattingen uit de analytische psychologie. De auteur doet een krachtige poging de historische kloof te overbruggen tussen de jungiaanse, zogeheten ‘analytische’, psychologie en de freudiaanse ‘psychoanalyse’. Zij slaagt daar op verrassende wijze in door enkele zwakke plekken in de jungiaanse methode aan te geven en nader te exploreren, aldus de critici ervan tegemoetkomend. Door Jungs gebrek aan een coherente methode om met de overdracht te kunnen werken en door diens vluchtige werkwijze worden kandidaten die hun geest willen scherpen aan de jungiaanse techniek in verwarring gebracht, aldus Wiener. Anderzijds tracht zij een van Jungs kernbegrippen, namelijk de ontwikkeling van het ver-

mogen tot symboliseren, als essentiële taak in iedere behandeling, te redden door dit concept te verbinden met de recente psychoanalytische gehechtheidstheorieën. Als gezaghebbend opleider, redacteur van het *Journal of Psychoanalytical Psychology* en docent bij de Society of Analytical Psychology in Londen is Wiener door haar intensieve contacten met de Britse psychoanalytische verenigingen goed thuis in de ontwikkelingen binnen de psychoanalyse.

Het boeiende van dit boek is dat de auteur erin slaagt een brug te slaan tussen de post-jungiaanse en de postfreudiaanse inzichten, waarbij zij gebruik maakt van gegevens uit babyonderzoek en de neurowetenschappen, maar waarbij ze tegelijkertijd waarschuwt voor een al te gemakkelijke integratie. Wiener gaat niet voorbij aan de problemen die Jung vanuit zijn eigen constellatie had met overdrachts- en tegenoverdrachtsgevoelens. Hoewel Jung er briljant over schrijft, ontbraken hem een coherente methode en de techniek om met de overdracht te werken, aldus Wiener. Om aan dit gebrek, dat in de analytische psychologie nog steeds tot communicatieproblemen leidt, tegemoet te komen voert Wiener een onderscheid in tussen werken 'in' en werken 'met' de overdracht. Zij gaat uit van een uitspraak van Michael Fordham vijftig jaar geleden voor de leden van de Society of Analytical Psychology, dat niet het bestaan van overdrachtsverschijnselen ter discussie staat, maar de wenselijkheid deze te interpreteren in persoonlijke termen binnen de overdracht. Ook is de vraag van belang hoe men moet omgaan met en reageren op transpersoonlijke inhouden. Hoewel het bestaan van overdrachts- en tegenoverdrachtsverschijnselen tussen patiënt en analyticus niet langer betwist wordt in de jungiaanse gemeenschap, variëren de communicatie over en het omgaan met deze verschijnselen enorm. Maar hetzelfde geldt voor alle verschillende psychoanalytische verenigingen en voor alle psychoanalytici.

Het algemeen geaccepteerde gegeven dat zich in iedere therapeutische relatie in meer

of mindere mate overdracht ontwikkelt, hoeft nog niet te betekenen dat men deze ook als zodanig herkent en systematisch benut om het therapeutische proces te bevorderen. Soms kan het gecontra-indiceerd zijn, zodat men dan wel 'in' maar niet 'met' de overdracht werkt. Het therapeutisch werken met de overdracht vereist aanleg, opleiding en ervaring, aldus Wiener.

Verwijzend naar het actuele debat over de plek die de overdracht wordt toebedeeld in het therapeutische proces, is zij het oneens met de — vooral kleiniaanse — opvatting dat slechts overdrachtsduidingen effectief zouden zijn. Soms kan een emotionele verbinding met historische feiten of personen de duiding beter verteerbaar maken. Anderzijds, als de patiënt in staat is de ervaringen uit het verleden te verdragen 'in de hitte van de overdracht' dan zal hij gemakkelijker overtuigd worden van de juistheid van de interpretatie, doordat in dat geval zijn gevoelens van evidentie niet voortkomen uit de overtuiging van de behandelaar maar zijn eigen emotionele verworvenheid zijn.

Als tweede instrument om meer zicht te krijgen op het verwarrende terrein van overdracht-tegenoverdracht en projectieve identificatie poneert Wiener het concept 'transference matrix', overdrachtsmatrix. Het gaat haar hierbij om de oorspronkelijke betekenis van 'matrix': schoot, baarmoeder, gietvorm en ook weefsel. Ze wil er het ingewikkelde interactieve geheel van vroegkinderlijke belevingen mee aangeven, maar ook de daarmee gepaard gaande neurostructurele ontwikkelingen, latere levenservaringen en fantasieën, wensen, verwachtingen en projecties, zoals die zich in het ingewikkelde stramien van overdracht en tegenoverdracht vertonen.

Wiener stelt de vraag: 'Wat beschouwen we in de analyse *niet* als overdracht?' Jung stelde duidelijk dat analyse verandering teweeg kan brengen bij zowel de analyticus als bij de patiënt, hiermee zeker suggererend dat er meer is in de analyse dan alleen overdracht.' Zij ziet een tegenspraak tussen Jungs 'reële relatie' en de 'therapeutische alliantie' van de psychoanalyse.

Natuurlijk is het ook de persoonlijkheid van de analyticus die geïnvolveerd raakt in dit proces. Maar het is zijn professionaliteit die het voor de patiënt mogelijk maakt zich voor te bereiden op het afdalen in het psychoanalytische proces, om zijn verdere mogelijkheden te ontdekken en zijn lot en beperkingen te aanvaarden. Hoe actueel observaties uit de beginperiode van de analyse kunnen klinken, demonstreert Wiener onder meer aan een citaat van Jung dat ieder proces van emotionele aard onmiddellijk eenzelfde proces bij anderen oproept. Zij verbindt dit met het inzicht uit de 'mind-brain research' en de 'infant development' dat analytici waarschijnlijk onbewust worden aangedaan door hun patiënt: zo werken we altijd 'in' de overdracht. Hier zou men terzijde kunnen wijzen op het interessante verschijnsel dat ieder tijdperk zich bedient van beelden, ontleend aan de staat van de neurologische kennis op dat moment: waar Jung het heeft over het 'sympathische systeem' als substraat voor zijn intuïtief aangevoelde interactieve emotionele realiteit, daar spreken we nu over 'spiegelneuronen'.¹ Wat zal ons de Geneefse deeltjesversneller opleveren aan subtiele beeldvorming om de interactieve non-verbale onbewuste emotionele beïnvloeding aan te kunnen tonen, ook wanneer het gewone intuïtief aanvoelen minder ontwikkeld is?

De literatuurverwijzingen worden per hoofdstuk gegeven en het boek heeft een verzorgde bibliografie. Ten slotte is in het boek een serie middeleeuwse houtsneden opgenomen, die door Jung werd beschouwd als een archetypische weergave van het analytische proces, en waar men zich naar hartenlust in kan verliezen.

The therapeutic relationship kan een nuttige bijdrage leveren aan de *rapprochement* van de verschillende analytische verenigingen.

Noot

- 1 Bögels, G. (2009). Naast de bank: Zwanger van het woord. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 15, 265-266.

Klassiek Duits?

Bespreking van

Stavros Mentzos (2009). *Lehrbuch der Psychodynamik — Die Funktion der Dysfunktionalität psychischer Störungen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978 3 525 40123 1, 298 pp., € 39,90

RONNY VANDERMEEREN

Mentzos, psychiater en psychoanalyticus, vertrekt in *Lehrbuch der Psychodynamik* vanuit de constatering dat in de actueel heersende psychiatrische zienswijzen weinig aandacht uitgaat naar de dynamiek van psychische stoornissen. Even verwachtte ik een verdere kritische bespreking van de DSM-biliserings zoals door Verhaeghe (2009) of een psychodynamisch diagnostisch alternatief zoals de *Psychiatric Diagnostic Manual* (2006). Maar Mentzos kiest ervoor om dicht bij de bestaande classificaties, zoals DSM en ICD-10, te blijven. Hij wil met zijn leerboek juist bijdragen aan een psychodynamisering hiervan. Toen dacht ik verder een vrij klassiek leerboek te moeten doorworstelen maar ook dat gebeurde niet. Mentzos voert enkele nieuwe concepten aan, die het boek ook weer enige originaliteit geven.

Het boek is in drie delen opgezet. Deel 1 omvat een algemene psychodynamiek, waarin Mentzos zowel enkele centrale analytische concepten alsook de verschillende dynamische modellen bespreekt. Hij maakt hierin een duidelijke keuze voor een conflictmodel van psychische stoornissen en verfijnt dit verder aan de hand van zijn driezuilen-model. Deze drie zuilen vormen de steunen waarop de narcistische homeostase rust. De drie zuilen (zelfgericht / objectgericht / normatief) zijn elk opgebouwd uit drie ontwikkelingsstappen, vormen drie psychische structuren (Ideaal-zelf / Ideaal-object / Boven-Ik) en bieden drie dynamieken voor het begrijpen van psychische stoornissen. Zoals uit de ondertitel van het boek